

Ferenczi Attila, *Vergilius harmadik évezrede (Electa)*, Gondolat, Budapest, 2010, 170 oldal, 2700 Ft.

„Új évezred felé”

Nem hiszem, hogy a klasszika-filológusokon kívül manapság más is olvasgatóna Vergilius *Aeneis*-ét. Pedig bizonyára mindannyian tudjuk, hogy Vergilius a római költészeti egyik legnagyobb alakja, hogy milyen nagy hatással volt például a magyar irodalomra Zrínyitől Radnótiig (és tovább). De valahogy nem olvasgatjuk. Még a gimnáziumban is legfeljebb egy-egy elszántabb magyartanár tanít tőle valamit – legfeljebb egy eklogát. Mondjuk a negyediket, mert az a termékeny félreértés, amely Vergiliust csaknem keresztény költővé avatta, jól jön majd Danténál, vagy a kilencediket, mert azt Radnóti fordította, és milyen izgalmas, ahogy szándékosan aktualizálja a szöveget („a Mars dárdái ropognak”), vagy épp – mint én szoktam – az elsőt, mert abban olyan jól látható, hogy az ekloga beszélői ellentétes állásponton vannak, egyikük dicséri az ifjú istent (Augustust), a másikuk viszont azt meséli el, hogy üzték el a földjéről (természetesen nem mondva ki, hogy Augustus veteránjai).

Szóval, nem olvassuk az *Aeneist*. Vajon miért? Nem állítom, hogy a mai értelmiség nagyon sűrűn fordulna az antikokhoz, de talán az *Iliast* vagy Catullus verseit olykor leveszi a polcról. Időnként Platón is. De az *Aeneist* nem.

Talán azért, mert amikor hallott róla, úgy emlegették neki, hogy ez az a mű, amelynek fő célkitűzése Augustus uralmának legitimálása, Aeneas pedig – Augustus istenektől leszármazott őse – tulajdonképpen Augustus ideálfigurája, sőt a hatodik énekben – jóslat formájában – megjelenik Augustus maga is, mint Róma újateremtője... Szóval, mintha Augustus diszkreditálta volna az *Aeneist*. Mert a 21. századi olvasó – általában – nem nagyon szereti a diktátorokat, monarchákat, princepeket meg ilyeneket, és még ennél is kevésbé az olyan költőket, akik dicsőítik őket. Itt Magyarországon különösen csak az olyan költőnek van renoméja, aki szembeszáll a hatalommal. Petőfi – az igen (elvégre azt írta, hogy „Akasszátok föl a királyokat!”), Arany meg csak sunnyogott ott Nagykörsön, legfeljebb az asztalfióknak írta *A walesi bárdokat*...

Ennek a hagyományos értelmezésnek a felidézésével indítja könyvét Ferenczi Attila is, sőt – kiváló poentírozással – egyenesen azzal a jelenettel, hogy Musolini 1930-ban hogyan ünnepelte Vergilius születésének 2000. évfordulóját, saját rendszere ideológiai alapjául téve meg a szerencsétlen mantovai költőt. A bevezetés további részében aztán részleteiben is megismerjük a Vergilius-recepció történetét ezt a „vezérelvű”, „birodalmi” vonulatát, amely természetesen korábbi ennél a kirívó példánál, valamint azt is, hogy a 20. században először hogyan vált ez a típusú értelmezés – a szerző kedves szavával – „vállalhatatlanná”, és hogyan születtek meg más, új próbálkozások arra, hogy talán mégse öntsük ki a fürdővízzel a gyereket, hogy találjunk olyan szempontokat, amelyek ezt a hatalmas művet (hiszen csaknem kétezer évig annak tartották – talán nem véletlenül) a magunk számára újra érdekessé, relevánssá, némi szójátékkal: revelánssá, új felfedezéseket kínálóvá tegyék.

Ferenczi Attila könyvének első, nagyobb része először a recepciótörténettel ismertet meg bennünket, megvilágítja, hogy milyen módon alakult ki az az „imperiumközpontú” olvasat, amely ma is gátolja tisztánlátásunkat (sőt, egyáltalán érdeklődésünket is visszatartja) az *Aeneisszel* kapcsolatban. A továbbiakban négy motívum újszerű vizsgálatával foglalkozik, azt elemzi, hogy a Vergilius-szövegben levő ellentmondások milyen kérdéseket vetnek fel.

Palinurus történetének két változata – amelyek egymásnak ellentmondóan mesélik el a hős (Aeneas hajójának kormányosa) halálát, az ötödik ének végén, illetve a hatodik ének elején található, tehát meglehetősen közel egymáshoz. Ferenczi Attila arra hívja fel a figyelmet, hogy ez az eljárás Vergilius sajátos trükkje: az egymásnak ellentmondó történetvariánsok segítségével a költő azt a kérdést teszi fel, hogy „elbeszélhető-e egyáltalán az események”. Hasonló módon teszi kétségessé önnön elbeszélését Vergilius az aranyággal kapcsolatban (melynek önként kellene Aeneas kezébe pottyannia, de ehelyett „vonakodik”), illetve az álmok kapuinak történetében: miután Aeneas meglátta a híres, birodalmat és aranykort ígérő jóslatot, a hazug álmok kapuján át távozik az alvilágból. Különösen érdekes ebben a fejezetben az a rész, amelyben a szerző Vergiliusnak a képzőművészeti al-

kotásokat leíró, illetve azokat a szemlélő által értelmező-félreértelmező módszeréről ír. Itt már a szöveg sokszoros áttételeivel találkozunk, amelyek nemcsak „metaszöveget” alkotnak, hanem egyenesen – hogy kissé tudományoskodón fejezzem ki magam – „metakérdéseket” vetnek fel, a leírt műalkotás, a szemlélő hős értelmezése (félreértelmezése), a műben ezeknek a jeleneteknek az egymásra vonatkozása, az olvasónak a szöveg egyes részeivel és a szöveg egészével való kapcsolata csakugyan „elmondhatatlan szövevényt” alkot.

A második rész az elbeszélői technikák felől közelít a műhöz. A hős nézőpontja, a történet nézőpontja, a befogadó nézőpontja folytonosan distanciában van egymással, és – talán ez a rész legérdekesebb tanulsága – nincs egységes, állandó elbeszélői nézőpont, amely rendezné ezeket az ellentmondásokat. Itt fogalmazódik meg az a gyanú, hogy mintha épp ez lenne a vergiliusi módszer célja, legalábbis az egyik költői szándék: az ismeretelméleti székszis felmutatása.

A harmadik – ismét hosszabb – rész a jövődől római történelem, a birodalmi dimenzió szempontjából vizsgálja a mű néhány részletét. Amikor idáig eljutottunk a könyvben, ezek a jelenetek, illetve a jelenetekből kibontakozó „szomorú, véres és nyomasztó történet” tulajdonképpen már azt is érthetlenné teszi az olvasó számára, hogy hogyan lehetett az *Aeneist* az augustusi hatalmat legitimáló költői alkotásként olvasni. Különös kérdés tesz fel a szerző az elemzés utolsó részében: „Van-e vége az *Aeneis*nek?”. Ez a kérdés mintha kitágulna, és a mű egészére is rávetülne: miféle szerkezete van ennek az eposznak, leírható-e egyáltalán ez a szerkezet, vagy olyan, mint valamiféle többdimenziós mátrix, amelynek elemei mindenhol kapcsolatban vannak egymással, és éppen ez a folytonos kapcsolat, a szöveg részeinek egymás tükrében való állandó átértelmeződése adja a mű koherenciáját, amely létező ugyan, de pillanatról pillanatra változó.

Ferenczi Attila könyve képes olyan új olvasási stratégiát kínálni nekünk, amely a 21. század műértelmezési módszereivel valami olyan szivárványt lobbanthat fel az olvasó előtt a könyvtárpalcok szürke porába száműzött *Aeneis*ben, amely nem kevésbé gyönyörködtető szellemi élmény, nem kevésbé izgalmas irodalmi nyomozás, mint a korunk legnagyobb műalkotásaival való párbeszéd.

Imre Flóra